

Ѓорѓи МАЛКОВСКИ

АКТИВНОСТА НА ИТАЛИЈАНСКИОТ КОНЗУЛАТ ВО ВТОРАТА СВЕТСКА ВОЈНА 1941–1944 ГОДИНА

Нападот на Германија и нејзините сојузници на Кралството Југославија во април 1941 година и брзиот пораз на кралската југословенска војска доведоа до брза капитулација и распаѓање на југословенската држава. За неполни 12 дена Југославија капитулира. По потпишувањето на капитулацијата на Југославија на 17 април 1941 година, Хитлер им одобри влегување на бугарските трупи во Македонија, Јужна Србија и Тракија. Бугарија својата окупаторска власт на анектираното подрачје ја конституира на 25 април 1941 година. Потоа, царот Борис III овој датум го одбележа со издавањето на “Проглас за обединувањето на Македонија и воспостувањето бугарска власт во ослободена Македонија”. По воената окупација, Бугарија изврши и административно-територијална поделба на анектираното подрачје на две области: Скопска и Битолска. Областите се состоеја од околии, а овие од општини.¹

Територијата на Западна Македонија е окупирана од италијанската војска. Со наредба на Командантот на италијанската 9-та армија од 26 април 1941 година, Западна Македонија, со околиците и градовите: Тетово, Гостивар, Кичево, Дебар и Струга и дел од Преспа, ја окупира италијанската 41 дивизија “Фиренца”, со штаб во Дебар. Командант на дивизијата беше Арналдо Аци. Вкупната бројна состојба на дивизијата, вклучувајќи ја и карабинеријата (жандармеријата), финансиските и граничните единици, изнесуваа околу 15.000 луѓе. Со кралскиот указ и со декретот на кралскиот намесник во Албанија, Франческо Џакомини, од 12 јули 1941 година, поголемиот дел од Косово и Метохија и Западна Македонија беа припоени кон т.н. “Голема Албанија”.

Организацијата на администрацијата, односно на квислиншката власт на косовско-метохиското и македонското подрачје, му беше доверена на високиот цивилен комесаријат за Косово, Дебар и Струга, со која раководеше Фејзи Ализоти, во својство на министер на влада. Тој имаше доверба кај Мусолини како долгогодишен службеник во администрацијата на Албанија. По примерот на Албанија, тој требаше да воспостави таква администрација и во “ослободените краеви”. Високиот цивилен комесаријат ја презеде цивилната власт во Тирана од командата на диви-

¹ АМ – Скопје, Ф. Бугарски окупаторски власти – Битола, к. 2.

зијата “Пулје” на 2 август 1941 година. Тогаш им беше препорачано на подредените воени команди да соработуваат со цивилните органи во организирањето на цивилниот и стопанскиот живот. Високиот цивилен комесаријат сè до 3 декември 1941 година работеше на воспоставување на темелите на квислиншката власт во “ослободените краишта”. Всушност, тоа беше првата фаза во организирањето на државната администрација на ова подрачје. Во втората фаза со таа работа раководеше т.н. Министерство за “ослободените краишта”, кое од 3 декември 1941 година ја презеде функцијата на Високиот цивилен комесаријат. Ова министерство постоеше сè до 12 февруари 1943 година, кога беше и укинато. Неговите функции ги презедоа другите министерства во Албанија.²

Набргу по извршената анексија, престанаа да постојат сите дотогашни органи на администрацијата и судската власт, според италијанскиот воен закон.

На територијата на Македонија окупирана од Бугарија постоеја два италијански конзулати, еден во Скопје и еден во Битола. Всушност, тие само ја продолжија својата работа во новите политички прилики, зашто беа формирани и дејствуваа уште од 1909 односно 1910 година. Италијанскиот конзулат во Битола, иако беше сместен во една зафрлена улица, играше и разви жива дипломатска и известувачка активност. Неговата основна цел од дипломатски аспекти беше да ја следи и навреме да реагира на проблемите од секаков вид што се однесуваа на албанското население во делот на Македонија окупиран од Бугарија, зашто Италија како окупатор на Западна Македонија, каде што административната власт му ја предаде на помалубројното албанско население, имаше обврска да се грижи за дел “од своите граѓани” што се наоѓаа надвор од таа територија, односно во Битолската област. Затоа и најголемата дипломатска активност на Конзулатот се сведувааше на протести кај Обласната дирекција во Битола поради физичките ликвидации и малтретирања на Албанците во градот и селата. Бурно се следеа постапките на Бугарите како кон Албанците, така и кон Турците, Власите итн., поради што потоа се протестираше и интервенираше не само во Обласната дирекција и полицијата на Битола, туку и до Бугарската влада во Софија.³

Во извештаите и дипломатските протести се напаѓаше Обласната бугарска власт во Битола за докажани или недокажани злосторства извршени врз Албанците и Турците, потоа за тенденциозното елиминирање и протерување на Албанците и Турците од Областа на територијата на Македонија окупирана од Италија итн. Овие извештаи редовно се

² Ѓорѓи Малковски, Профашистичките и колаборационистичките организации и групи во Македонија 1941–1944 година, Скопје, 1995. 12–13.

³ АМ – Скопје, Ф. УДБА, к. 9, нереп. материјал.

испраќани до италијанскиот ополномоштен министер во Софија, поради што и Бугарската влада не ретко правеше забелешки за работата на Обласната дирекција во Битола.

Извештаите испраќани од конзулот се пишувани во четири примероци. Првиот беше за италијанскиот ополномоштен министер во Софија, вториот за Лога Тенену во Тирана, третиот за министерот за надворешни работи во Рим и четвртиот за архивата во Конзулатот. Конзулот во Битола најдобри односи одржуваше со Романскиот конзулат и посебно со конзулот д-р Бербери, кој беше редовен гостин во Конзулатот. Покрај Конзулатот, во Битола постоеше и Институт за италијански јазик и култура, раководени од професорите Лео и Гранчино, кои тесни врски и соработка одржуваа со Власите во Битола, особено со женските членови.

Во Италијанскиот конзулат во Битола за време на Втората светска војна работеа следните лица:

1. Д-р Августо Каstelани, конзул, кој подоцна, привремено, е преместен во Тирана, а на негово место дојде Гвидо Рели. Тој во Битолскиот конзулат останува една година, а потоа е преместен за италијански амбасадор во Анкара, Турција. На негово место повторно се враќа д-р А. Каstelани од Тирана. Двајцата како конзули беа одговорни за работата на Конзулатот во Битола, даваа тек и правец на работата и вршеа надзор над целокупниот живот во и околу Конзулатот;

2. Д-р Умберто Ракер, секретар во конзулатот, беше втора личност по конзулот, а родум од Далмација;

3. Реџеп Шази од Скадар, албански секретар кој како приврзаник на принцот Вир и на германската политика по кратко време е разрешен од таа должност;

4. Д-р Џафер-бег Белегу од Елбасан, доаѓа на местото на Р. Шази, како нов албански секретар при Италијанскиот конзулат. Тој е именуван од италијанскиот министер за надворешни работи како специјален службеник за албанските прашања во Битола. Голем фанатик за помирување и заедничко дејствување на Албанците и Турците во Битолската област. Беше раководител на албанската пропаганда во Битола;

5. Стефано Балтазаријан, службеник во Конзулатот, инаку попознат во градот под името “Стефанаки”. Тој во конзулатот имаше најдолг стаж на работа, околу 15 години, и беше еден од најверните службеници;

6. Галип Филиповиќ, преведувач и курир, привремено вработен како службеник во конзулатот, Босанец од Босна;

7. Назим Шериф, син на Хоџа Шериф Јашар, кој како служител на бившиот Албански конзулат во Битола е наследен од страна на Италијанците;

8. Вангел Дербан, личен слуга на поранешниот конзул Рели, инаку поранешен шпиун на државната безбедност;

9. Микеле Мамели, шофер во Конзулатот и неговата жена Катерина;
10. Марија Квас, готвачка на конзулот Каstelани.⁴

Освен дипломатска, Конзулатот во Битола спроведуваше и известувачка активност. Слободно може да се каже дека оваа активност му беше и приоритетна задача, со оглед на претензиите на Италијанците, својата окупациона зона, заедно со Албанците да ја прошират до р. Вардар. На тој план, Конзулатот најмногу се интересираше во прв ред за состојбата на управата на бугарската власт во Битола, за сите појави со големобугарски карактер, за организациите на Браниците, Илинденците, Ополченците и другите профашистички и патриотски организации и нивната активност. Потоа за националните малцинства и тоа најмногу за Албанците, а потоа и за Турците, Власите и Србите.

За спроведување и успешно извршување на известувачката дејност беа ангажирани сите службеници во Конзулатот. Посебно активни на тој план беа и лица надвор од неговиот работен состав, како: Шериф Јашар, Хоџа Сулејман Хусеин, Сајахерим Асим, Вефки Адем, Шукари Хасан и др. Тие донесуваа вести за сите неправилности што бугарската власт ги правеше кон Албанците и кон муслиманите воопшто. Сето тоа се запишуваше во специјален тефтер од страна на Галип Филиповиќ. Потоа се собираа информации и за граничните бугарски воени единици и посебно за нивниот офицерски кадар. Дури се одеше дотаму што се собираа податоци и за движењето на Дезинфекционата комисија, која Бугарите ја формираа со цел да ги сотрат вошките и другите паразитски инсекти, особено застапени кај муслиманското население во селата Канатларци, Лусинци, Кенали и др. со масовно стрижење на косите особено на женскиот свет. Сето тоа, подоцна преку пропагандните одделенија на Италијанската служба за шпијунажа, вешто беше искористувано за да се прикаже бугарската власт како неспособна да ја одржува власта во Македонија.⁵

Всушност, поради тешките прилики, албанското и другото муслиманско население, беше искористувано од Италијанскиот конзулат за известителна дејност. Од христијанското население, односно од Македонците, Власите и другите, многу малку имаше соработници на тој план. Македонскиот народ од страна на Италијанците беше сметан за дел од бугарскиот и како таков официјално е прикажуван. Иако во почетокот Италијанците се интересираа за етничката и историската самобитност на македонскиот народ, за што во Западна Македонија спроведоа и соодветни анализи на самиот терен, сепак сè остана само на тоа. Со оглед на

⁴ Исто таму.

⁵ Архив на Министерството за внатрешни работи на Македонија – Скопје, Реконструкција на известителната служба на Италија во Македонија во текот на Втората светска војна, рег. материјал.

сојузничките врски со Бугарија, индиректно се прифати терминологијата на Бугарите, македонскиот народ во Македонија да се именува и прикажува како Бугари. И затоа Италијанците за Македонците не водеа никаква грижа, односно не се интересираа за нивните проблеми и национални права, сè до оној момент кога вооружената борба на македонскиот народ зеде широки размери, што секако не ги остави незаинтересирани и Италијанците. Токму поради тоа Италијанскиот конзулат во својата известувачка активност се базираше исклучиво на муслиманското население.

Под маската дека ќе ги заштити муслиманите од бугарските власти, тие нив ги користеа за потребите на својата известителна служба. Италијанскиот конзул посебно работеше преку д-р Џафер Белегу, кој собираше околу себе поодделни муслимани кај кои го ширеше големоалбанскиот шовинизам, даваше весници на албански јазик, буквари и други пропагандни материјали и им велеше дека Италијанците ќе ги “ослободат” нив од Бугарите. Дури се издаде и еден леток, растурен од Италијанскиот конзулат, со кој муслиманите се повикуваа: “...во борба против Бугарите”.⁶

Врз основа на прибраните материјали и документи за работата на Италијанскиот конзулат во ова време, дојдовме до сознание дека тој беше истурен центар на воено-известителната служба СИМ (Сервизио информационе милитаре), потоа на Јавната безбедност ПС (Публика сигурезза), на Државната тајна полиција ОВРА, на Финансиската стража (Гуардиа ди финансиа) и на Пограничната стража (Гуардиа ала фронтiera). Затоа активноста на Конзулатот на овој план не се исцрпуваше само за создавање на масовна агентурна мрежа меѓу муслиманското население, туку се прошири и на политичко-пропагандна активност во целата Битолска област. Така на пример, во организација на Конзулатот се организираа разни курсеви со културен и индивидуалистички карактер. Преку овие курсеви се формираа проиталијански сфаќања. Конзулатот меѓу овие курсеви одбирал лица кои под формата за културна наобразба, всушност, ги осовршил за известителна дејност не само против бугарската власт, туку и за прибирање информации за националноослободителната борба. За сите настани поврзани со вооружената борба во Битолската околина Конзулатот беше известуван.⁷

Конзулатот во Битола развиваше голема политичко-пропагандна активност за присоединување на Македонија кон италијанскиот протекторат Албанија преку Албанецот Хафис Шериф Јашар, битолски оца, кој имаше големо влијание меѓу албанското население во Битолско. Меѓутоа, Конзулатот развиваше интензивна активност и за предизвику-

⁶ Исто таму.

⁷ Исто таму.

вање судир меѓу Македонците и другите етнички малцинства во Битолско по добро познатата парола “раздели и владеј”.⁸ Но, благодарение на развојот на вооружената борба и премногу толерантниот однос на Македонците и пред сè на военото и политичкото раководство на Македонија, не дојде до поголеми национални судири. Набргу потоа условите за работа на Конзулатот во Битола се изменија по капитулацијата на Италија, во септември 1943 година, кога неговата работа не се одвиваше со исто темпо како дотогаш. Дефинитивно работата на Конзулатот престана во 1944 година, по ослободувањето на Македонија.

Gjorgji MALKOVSKI

THE ACTIVITY OF THE ITALIAN CONSULATE IN BITOLA DURING THE
SECOND WORLD WAR (1941-1944)

(Summary)

The work and the activity of the Italian consulate during the Second World War was performed in specifically political and military conditions, dictated by the political and before all, military conditions after the ending of the military activities in April 1941.

The main activity of the Italian consulate was investigative, open for the collaboration with the forces which opposed national-liberation struggle of the Macedonian people and were in function of greatalbanian interests. The consulate ended its activity in September 1943 when Italy had capitulated.

⁸ АМ – Скопје, Ф. УДБА, к. 9.